

tényanyagában minden bizonnyal ennél többet kívánna. Magyar szempontból egyébként a projekt által megvont 1939-es időhatár is vitatható, hiszen a folyamatok itt se nem tetőződnek, se meg nem szakadnak ekkor. Norbert Spannenberger műve egyébként szinte egyidejűleg jelent meg Paul A. Hanbrink: *In Defence of Christian Hungary - Religion, Nationalism, and Antisemitism, 1890-1944* ('A keresztény Magyarorszáért...', Ithaca 2006) című rokon ihletésű munkájával.

A kötet szigorú logikával vezet végig – az 1918/19-as időszakról a Bethlen-korszakon és a szakítópróbát jelentő Gömbös-érán át a második világháború kitöréséig haladó szakaszai szerint - azon a folyamaton, amelynek során a magyar katolikus egyház azzal véli orvosolni a modern szekularizáció ütötte sebeit, hogy a szociális kérdésben történő elmélyedés és széles tömegbázis kiépítése helyett a Trianon utáni revíziós-nacionalista tekintélyelvű politika vezető nemzeti-egyházi partnerségét vállalja fel, és a maga hön öhajtott katolikus „reneszánszát” a nemzet-eszme szakralizálásában éli meg.

Norbert Spannenberger „külső” szemlélői pozíciója a rendkívül érzékeny téma szempontjából legalább is a kiindulásnál feltétlenül előnyös. Ugyanakkor a magyarországi németiség, amelynek köréből a szerző származott, nagyon is érintett ebben a történetben. Lehetséges, hogy téma vállalását is motiválta ez a körülmény, és nem véletlenül kap külön, hangsúlyos fejezetet a zömmel agrárlakosságot kitevő hazai svábság és a katolikus egyház viszonya a kötetben tárgyalt folyamatok részeként. A nemzeti-keresztény koncepcióra váltó katolikus egyházi vezetés tragikusan szembekerült a túlnyomó hányadában a felekezetéhez tartozó és mélyen vallásos, mintegy félmillió népcsoport anyanyelvi igényeivel, amelyek kielégítése az egyház intézményein állt vagy bukott, különös tekintettel az istentiszteletekre, a lelki gondozásra, illetőleg az egyházi iskolahálózatra. A katolicizmus ebben egyébként a reformkori nyelvrendeletek óta élen járt. A felső vezetés az alsó papság szintjén jelentkező jó szándékú kezdeményezések kriminalizálásáig („hazafiatlanság”, „pángermán felforgatás”), az egyházi autonómiára történő hivatkozással a törvénybe iktatott anyanyelvi oktatás szabotálásáig is elment, illetőleg magyarosító ellentámadásba lendült a hazafias nevelés minden eszközének bevetésével és a névmagyarosítás szorgalmazásával. Ez az elidegenedő viszony rajzolódik ki az 1924-ben az asszimiláció perspektívájával engedélyezett művelődési egyesület (Ungarländisch-Deutscher Volksbildungsverein) helyi munkájában is, amely sehol sem hághatta át büntetlenül a pap, a tanító és a jegyző vagy hármójuk közül a kettő diktátumát. Az egyesület ügyvezetését ellátó, korábbi (1919/20. évi) kisebbségügyi miniszter keserű következtetése 1930-ban: a katolikus egyház elsősorban a hazai svábság ma-

gyarosítását célzó intézményként működik. A klérussal szemben (is) csak 1938-ban a Volksbund fogalmazta meg nyílt követeléseit: vallásoktatást, prédikációt, éneket és imát – kizárólag anyanyelven; legalább egy saját német papneveldét! Am akkor már ezeknek sem volt túl sok foganatja. Ez a mérleg tehát meglehetősen szomorú.

Komáromi Sándor

Hontalanul: lengyelek, németek és a kettős elűzés a XX. században

Urban, Thomas: Der Verlust - Die Vertreibung der Deutschen und Polen im 20. Jahrhundert. München: C.H. Beck, 2006. (Cop. 2004.) 220 pp.

Thomas Urban lengyelországi német szülők leszármazottja, anyanyelvét kiművelve német lapokat tudósít Varsóból. Újságíróként vállalkozott arra, hogy a háború óta nem szűnő, kölcsönös vádaskodásokba és követelésekbe torkolló elűzés-vita történelmi tényanyagát végre mindkét oldal vonatkozásában, párhuzamosan bemutassa. Indíttatást a szülők és párhuzamosan lengyel nemzetiségű felesége szüleinek elbeszéléseiből nyert, akik más-más oldalról és különböző időben egyformán szenvedő alanyai voltak az elűzetésnek. Az alkalmat az emlékezet német centrumának terve (berlini emlékterv) körüli lengyel felhördülés és a lengyel-német kölcsönös meg nem értés új kicsúcsosodása adta. A bűnök és szenvedések hiteles viszonyítása az oldalak között „döntőbíró” híján kivihetetlen dolog, az ítélkezés csak alkalmi és egyoldalú lehet. Ugyanakkor tételszerűen egymás mellé lehet helyezni a történeteket, és a kortörténeti háttérbe, valamint a cselekmények időláncába és logikájába történő beágyazással kapuk nyílhatnak az általánosítás számára, kijelölve a megértés és megbékélés pontjait. Urban könyve ezt a stratégiát követi, kellő információval rendelkezve a vitában álló felek motivációiról is azzal a meggyőződéssel, hogy sok esetben részint az ellentétes álláspont kellő mélységű ismerete, részint viszont a saját álláspont általánosítás-hiánya játszik közre a meg nem értésben. Jogos az a mai német igény, hogy az utóbb lengyellel vált területekről (főként az Odera-Neisse vidékről) elűzött népcsoportjainak vétlen tagjait áldozatoknak tekintse, noha birodalmi és tájnémetek, de főként politikák nem csekélyebb bűnöket követtek el korábban a lengyelség ellen. Annál inkább túl kell lépni a kétoldalú meg nem értésen, mivel a háború végi események mozgatójaként harmadik tényező is fellépett: a Szovjetunió. Nem kevésbé

jogos a lengyel elvárás azzal kapcsolatban, hogy a mai Németország tudatában ne sikkadjon el a lengyelségnek okozott szenvedés a holokauszt és a Szovjetunió ellen elkövetett háborús bűnök mellett. Mindezt azonban el kell magyarázni, illetve tudni kell elmagyarázni egymásnak. A magyarázatot ép elmével mindkét oldal megértheti és fogadhatja és elfogadhatja. A készség jelei nem hiányoznak. Urban munkája, amelynek lengyel párhuzamos kiadása is megjelent, bizonyosan hozzájárul a közeledéshez.

A könyv értéke természetesen a történeti áttekintésben rejlik, amely az adott teljességben és mélységben valóban újszerű, s ha metodikájában („tényközlésre” szorítkozás) vagy forráskezelésében nem is folyamatosan meggyőző, a kérdéskör hiányzó tudományos feltárását nagyrészt pótolja. Abban az értelemben is teljesszerű az áttekintés, hogy a bismarcki Németországig visszamegy a három részre szakított Lengyelország német birodalmi területén folyó XIX. század végi eseményekre (felekezeti küzdelmek), végigkövetve az ezekre adott lengyel választ a két világháború között, amikor eredeti lengyel nemzeti elképzelésként már jelentkezett az Odera-Neisse vidék megszerzésének terve is. A két háború közötti Lengyelország nacionalista erői valóban hagytak támadási felületeket a nyugati és keleti szomszéd számára. Az áttekintés súlypontjában a náci megszállás lengyel népirtása, valamint a német kapitulációt követő lengyel megtorlások, illetve az Odera-Neisse menti, nem különösebben kíméletes lefolyású kitelepítés eseménysora áll, azzal a különbségtétellel, hogy lengyel népirtási politikáról és központilag megszervezett népirtásról természetesen nem beszélhetünk.

Komáromi Sándor

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

A kéziratot – lehetőleg – e-mailben kérjük, legalább Word 6.0 formátumban juttassák el a szerkesztőség címére (cholnoky@mol.gov.hu)

Szövegek illusztrációként a kézirathoz fekete-fehér fényképet, grafikont, ábrát, táblázatot stb. külön fájlban lehet mellékelni. Ez esetben kérjük, hogy a képaláírás pontos szövegét is szíveskedjenek megfogalmazni.

A szövegek kiemeléseket a szerző a kéziratban *kurzivalva* jelezze, a jegyzeteket lábjegyzet formájában helyezze el, a kézirat lapjait folyamatosan, arab számokkal számozza.

A jegyzetapparátusban a szerző a hivatkozott mű szerzőjét normál álló betűkkel, a hivatkozott mű címét (folyóirat, tanulmánykötet esetén annak címét) *kurzivalva* emelje ki, és pontosan tüntesse fel a hivatkozott bibliográfiai adatokat.

A tanulmányok terjedelme lehetőleg ne haladja meg az egy szerzői ívet (40 ezer „n”), a kiemelt recenzióké, kritikáké a 15 ezer „n”-et; a Szemle rovatban közölt referátumoké a 10 ezer „n”-et.

A tanulmányokhoz kérünk 5-6 soros magyar és lehetőleg angol nyelvű rezümét, valamint címfordítást mellékelni. A Szemle rovatban közölt írások bibliográfiai leírása:

Szerző (vezetéknév, vessző utónév): cím, alcím = forrás (általában folyóiratcím), évfolyam, év, szám, lapszám (től – ig).

Levéltári anyag esetén: a levéltár megnevezése, az irat megnevezése, dátuma, lelőhelye, jelzete. Az irat többszöri megjelölése esetén: a levéltár rövidített jelölése (pl. MOL), az irat jelzete (pl. Belügyminisztérium Elnöki iratok: XIX-B-1-r).

A kéziratok leadási határideje: a negyedév első hónapjának vége. A tanulmányokat a szerkesztőbizottság tagjai vagy más szakemberek lektorálják, a közlésről – e vélemények alapján – a főszerkesztő dönt.

Jelen felhívást a Kisebbségkutatás folyóirat honlapján:

<http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás>
is közzétesszük.